

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ 9-6-2017
ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

A1. Στις άλλες δηλαδή ικανότητες, όπως ακριβώς εσύ λες, αν κάποιος ισχυρίζεται ότι είναι ικανός αυλητής, ή (ενν. ικανός) σε άλλη οποιαδήποτε τέχνη, στην οποία δεν είναι, ή τον περιγελούν ή οργίζονται (αγανακτούν) και οι συγγενείς (ή οι στενοί φίλοι) πλησιάζοντάς τον τον συμβουλεύουν σαν να είναι τρελός· στη δικαιοσύνη όμως και στην άλλη πολιτική αρετή, ακόμη και αν γνωρίζουν για κάποιον ότι είναι άδικος, αν αυτός ο ίδιος λέει την αλήθεια εναντίον του εαυτού του μπροστά σε πολλούς άλλους, πράγμα το οποίο σε εκείνη την περίπτωση (δηλ. στις άλλες τέχνες) θεωρούσαν ότι είναι σωφροσύνη, δηλ. το να λέει την αλήθεια, σε τούτη την περίπτωση (δηλ. στη δικαιοσύνη και στην άλλη πολιτική αρετή) (ενν. το θεωρούν) τρέλα, και ισχυρίζονται ότι πρέπει όλοι να λένε ότι είναι δίκαιοι, είτε είναι (ενν. δίκαιοι) είτε όχι, αλλιώς (ενν. λένε) ότι είναι τρελός αυτός που δεν προσποιείται ότι είναι δίκαιος· γιατί είναι αναγκαίο ο καθένας χωρίς εξαίρεση με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο (ή με οποιοδήποτε τρόπο) να έχει μερίδιο σ' αυτή, διαφορετικά (ενν. είναι αναγκαίο) να μη συγκαταλέγεται μεταξύ των ανθρώπων.

B1. Ο Πρωταγόρας, για να πείσει το Σωκράτη για τη συμμετοχή όλων των πολιτών στην πολιτική αρετή, προσκομίζει μία εμπειρική απόδειξη («τεκμηρίον»). Τα στοιχεία που τεκμηριώνουν την αποδεικτέα θέση («ήγούνται πάντες άνθρωποι ... καί τῆς ἄλλης πολιτικῆς ἀρετῆς») εντοπίζονται στα χωρία: 1^ο παράδειγμα «ἐν γὰρ ταῖς ἄλλοις ἀρεταῖς ... ὡς μαινόμενον» και 2^ο παράδειγμα «ἐν δέ δικαιοσύνη ... ἐνταῦθα μανίαν».

Τα παραδείγματα αναπτύσσονται με τη μέθοδο της **σύγκρισης -αντίθεσης**

Συγκεκριμένα: Στην Αθήνα όταν κάποιος ισχυρίζεται:

α) ότι είναι ειδικός σε κάποια τέχνη (π.χ. αυλητική), ενώ δεν είναι, τον χλευάζουν, οργίζονται σε βάρος του και οι συγγενείς του τον συμβουλεύουν σαν να είναι ανισόρροπος.

Αντίθετα, αν παραδεχτεί την άγνοιά του, θεωρείται συνετός.

β) ότι στερείται ηθικών αρετών, ακόμα και αν γνωρίζουν ότι είναι άδικος, τον θεωρούν τρελό.

Η ειλικρίνεια κάποιου για την κατοχή ή όχι τεχνικής ικανότητας θεωρείται σωφροσύνη. Το αντίθετο συμβαίνει σε περίπτωση έλλειψης της δικαιοσύνης: όλοι υποχρεώνονται να λένε ότι είναι δίκαιοι.

Ο λόγος είναι ότι οι άνθρωποι πιστεύουν πως η δικαιοσύνη και η άλλη πολιτική αρετή υπάρχουν σε όλους. Γι' αυτό ακόμη και ο άδικος πρέπει να δείχνει ότι σέβεται τη δικαιοσύνη, να τηρεί τα προσχήματα.

“Η συνύπαρξη των ανθρώπων είναι αδιανόητη, αν δεν διαθέτουν την πολιτική αρετή. Γι' αυτό αν κάποιος στερείται τη σωφροσύνη ή τη δικαιοσύνη, την αρετή του πολίτη γενικά, πρέπει να υποκρίνεται ότι τις κατέχει. Η **υποκρισία**, παρατηρεί ο Α.Ε. Taylor, **είναι ο φόρος που η κακία οφείλει στην αρετή**”.

Ο Πρωταγόρας προβάλλει ρεαλιστικά τη συμβατική αντίληψη της αθηναϊκής κοινωνίας ότι δεν μπορεί να υπάρξει άνθρωπος (ούτε πολιτικά οργανωμένη κοινωνία) χωρίς στοιχειώδη αίσθηση δικαιοσύνης, γι' αυτό και δεν ανέχονται οι Αθηναίοι κανέναν να ομολογεί ότι είναι άδικος, ότι δηλαδή αρνείται τη δυνατότητα, το δικαίωμα και την υποχρέωση να είναι δίκαιος.

Το “τεκμήριον” του Πρωταγόρα είναι μια υποδειγματική εφαρμογή των τεχνικών και των κανόνων της ρητορικής. Αποτελεί **επίκληση στην εμπειρία** και μάλιστα εμπειρία κοινή και αποδεκτή από όλους και γι’ αυτό είναι τυπικό τεκμήριο. Επιπλέον, **το σχήμα της αντίθεσης**, που χρησιμοποιεί ο σοφιστής για να δείξει τι ισχύει στο χώρο των τεχνικών γνώσεων και τι στο χώρο της δικαιοσύνης, είναι ένα κλασικό, τυπικό στοιχείο ρητορικής που χρησιμοποιείται στους ρητορικούς λόγους. Ωστόσο, η αξιολόγηση του τεκμηρίου του Πρωταγόρα φανερώνει τα εξής τρωτά σημεία του:

Η συλλογιστική πορεία του Πρωταγόρα στηρίζεται στις δύο φράσεις: α) *πάντας δεῖν φάναι εἶναι δικαίους* και β) *ὡς ἀναγκαῖον οὐδένα ὄντιν’ οὐχί μετέχειν αὐτῆς*, με τις οποίες αιτιολογεί την **αποδεικτέα θέση** «ἡγούνται πάντες ἄνθρωποι πάντα ἄνδρα μετέχειν δικαιοσύνης τε καὶ τῆς ἄλλης πολιτικῆς ἀρετῆς». Ως προς τη λογική ορθότητα του συλλογισμού έχουμε να παρατηρήσουμε ότι, ενώ η αποδεικτέα θέση έχει **αποφαντική** διατύπωση, στις δύο αιτιολογήσεις, που αποδίδονται ως σχόλια της κοινῆς γνώμης, υπάρχει **δεοντολογική** διατύπωση («δεῖν φάναι» καὶ «ἀναγκαῖον μετέχειν»), η οποία όμως δεν έχει αποδεικτική ισχύ. Δεν μπορούμε να πούμε: “όλοι **έχουν** πολιτική αρετή, επειδή όλοι **πρέπει** να ισχυρίζονται πως είναι δίκαιοι και επειδή **είναι αναγκαίο** να έχουν όλοι μερίδιο σ’ αυτήν”. Το ζητούμενο είναι τι συμβαίνει και όχι τι πρέπει να συμβαίνει. Ο συλλογισμός θα ήταν **τυπικά** ορθός, αν είχε ως συμπέρασμα τη φράση: *ἡγούνται πάντες ἄνθρωποι πάντα ἄνδρα δεῖν μετέχειν δικαιοσύνης*’.

Επισημαίνεται ότι ο Πρωταγόρας αποδεικνύει τι πιστεύουν οι άνθρωποι για την καθολικότητα της πολιτικής αρετής και όχι τι συμβαίνει στην πραγματικότητα”

β) “**ἐάντε ὧσιν ἐάντε μῆ**”: η φράση έρχεται σε φαινομενική αντίφαση με την καθολικότητα της αρετής, που υποστηρίχτηκε στην αποδεικτέα θέση, καθώς εδώ δηλώνεται ότι υπάρχουν και άδικοι άνθρωποι.

γ) η συλλογιστική πορεία έχει περιορισμένη αποδεικτική αξία, γιατί ως προς τη μορφή είναι υποθετική, στηρίζεται δηλαδή σε κρίσεις που ισχύουν υπό όρους και όχι απόλυτα.

δ) οι προκείμενες δεν είναι λογικές κρίσεις, αλλά εμπειρικά παραδείγματα και χαρακτηρίζονται από υποκειμενισμό.

B2. Ο Πρωταγόρας στο συγκεκριμένο χωρίο ισχυρίζεται ότι θεωρείται «τρελός» όποιος παραδέχεται ενώπιον των συμπολιτών του ότι στερείται ηθικών αρετών και ότι είναι άδικος. Αυτό συμβαίνει επειδή:

α) Ακόμα κι ένας άδικος είναι σε θέση να διακρίνει τη δίκαιη από την άδικη πράξη. Αυτό σημαίνει ότι έχει μέσα του κάποια στοιχεία δικαιοσύνης, που όμως δεν έχουν καλλιεργηθεί επαρκώς, ώστε να τον αποτρέψουν από τη διάπραξη της αδικίας. Άρα, δεν θα πει αλήθεια, αν ισχυριστεί ότι είναι άδικος.

β) Το να ομολογεί κάποιος δημόσια την αλήθεια, ότι δηλαδή είναι άδικος, θεωρείται παραφροσύνη, διότι:

θα υποστεί ποινές,

θα αμαυρωθεί η δημόσια εικόνα του.

Κανένας λογικός άνθρωπος δεν θέλει να του συμβεί κάτι τέτοιο.

Ο Πρωταγόρας φαίνεται να διεισδύει στη νοοτροπία των ανθρώπων και να παρατηρεί ότι δεν τους ενδιαφέρει το τι πρέπει ή είναι σωστό να κάνουν, αλλά το τι τους **συμφέρει** να κάνουν. Επίσης, δεν τους ενδιαφέρει η πραγματική τους εικόνα (το **εἶναι**), όσο η εικόνα που συνάδει με τα προβαλλόμενα κοινωνικά πρότυπα και το κοινώς αποδεκτό σύστημα αξιών (το

φαίνεσθαι). Συνεπώς, η κοινωνική ηθική και το συμβατικό αίσθημα δικαίου αφορά (και πρέπει να αφορά) όλους τους ανθρώπους, διαφορετικά θέτουν τον εαυτό τους έξω από την κοινωνία (ή μή είναι ἔν ἀνθρώποις) και υφίστανται ό,τι συνεπάγεται αυτό.

B3. Ο Σωκράτης, στο μεταφρασμένο απόσπασμα, χρησιμοποιεί ένα επιχείρημα που προέρχεται από την πολιτική πρακτική, προκειμένου να υποστηρίξει τη θέση του σχετικά με το μη διδακτόν της αρετής. Πιο συγκεκριμένα, ισχυρίζεται ότι οι Αθηναίοι, που θεωρούνται άνθρωποι σοφοί, όταν πρόκειται να συζητήσουν για τεχνικά θέματα, συμβουλεύονται μόνο τους ειδικούς. Σε περίπτωση που κάποιος μη ειδικός θελήσει να συμβουλευτεί για τεχνικό θέμα, οι συμπολίτες του τον διώχνουν κοροϊδεύοντάς τον. Όταν όμως πρόκειται να συζητήσουν για προβλήματα πολιτικής και καλής διοίκησης της πόλης, τότε μπορεί να μιλήσει οποιοσδήποτε πολίτης, χωρίς να έχει μάθει την «τέχνη» αυτή από κανέναν. Δέχονται τη γνώμη οποιουδήποτε, θεωρώντας προφανώς πως στα ζητήματα αυτά ο καθένας μπορεί να έχει ορθή άποψη χωρίς να έχει αναγκαστικά εκπαιδευτεί πάνω στο θέμα. Άρα, οι Αθηναίοι πιστεύουν ότι η (πολιτική) αρετή δε διδάσκεται.

Ο Πρωταγόρας, στο συγκεκριμένο απόσπασμα του πρωτότυπου κειμένου, μεταβαίνοντας από το μύθο στο επιμύθιο, απαντά στο επιχείρημα που διατύπωσε ο Σωκράτης: η δυνατότητα όλων να εκφέρουν άποψη για τα θέματα της πολιτικής στην εκκλησία του δήμου σήμαινε κατά το Σωκράτη ότι η πολιτική δεν διδάσκεται, αλλιώς δεν θα μπορούσε να διατυπώσει γνώμη κάθε πολίτης, παρά μόνο - όπως υπονοείται - ο ειδικός.

Το δικαίωμα να εκφέρουν όλοι άποψη, σύμφωνα με τον Πρωταγόρα, είναι νόμιμο, αφού η αιδώς και η δίκη είναι δυνατότητα όλων, όπως προκύπτει από το μύθο. Στην πολιτική αρετή, σύμφωνα με το σοφιστή, δεν εφαρμόστηκε η λογική του καταμερισμού, ακριβώς επειδή η αρετή είναι αναγκαίος όρος για τη συγκρότηση και διατήρηση πολιτικών κοινωνιών (η αναγκαιότητά της οδήγησε στην καθολικότητά της). Διανεμήθηκε σε όλους ως δυνατότητα και πρέπει οι άνθρωποι μέσω της παιδείας να περάσουν από το στάδιο των προϋποθέσεων στην πραγμάτωσή τους. Σύμφωνα με τον Πρωταγόρα, το ότι όλοι οι Αθηναίοι έχουν την πολιτική αρετή, δεν σημαίνει ότι αυτή δεν διδάσκεται, όπως υποστήριξε ο Σωκράτης, αλλά ότι είναι αναγκαία η ύπαρξή της για την οργάνωση κοινωνιών.

Πάντως το γεγονός ότι όλοι οι πολίτες έχουν το δικαίωμα να μιλήσουν για τα προβλήματα της πόλης στην εκκλησία του δήμου δεν αποδεικνύει το διδακτό της αρετής. Θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί ότι εκείνο που επέτρεπε στον Αθηναίο πολίτη να ανεβαίνει στο βήμα ήταν το δημοκρατικό πολίτευμα που κατοχύρωνε την ισηγορία και εξασφάλιζε συνθήκες παρηγορίας στους πολίτες.

- B4.** α. Σ
β. Λ
γ. Σ
δ. Σ
ε. Λ

- B5. α.** ἴωσιν - εισιτήριο
δεῖ - ἔνδεια
ἀνέχονται - ἔξι

ειδῶσιν – συνείδηση

- B5. β.** - Η ηθική αρετή του ανθρώπου διασφαλίζει την κοινωνική αρμονία.
- Ο ορθός λόγος είναι ο ακρογωνιαίος λίθος της Αριστοτελικής φιλοσοφίας.
- Η δημιουργική συνεργασία των δύο μερών επέφερε το επιθυμητό αποτέλεσμα.

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Μετάφραση

Γ1.

Γιατί όταν ο λόγος στερηθεί και τη φήμη του ρήτορα και τις μεταβολές που γίνονται κατά την εκφώνηση, και επιπλέον τις περιστάσεις και το ζήλο (προθυμία) για την πράξη, και δεν υπάρχει τίποτε το οποίο να βοηθάει μαζί (συμπράττει) και να πείθει μαζί, αλλά (όταν ο λόγος) στερηθεί και απογυμνωθεί από τη μια από όλα γενικά αυτά που έχουν ειπωθεί προηγουμένως (όταν ο λόγος είναι έρημος και γυμνός), διαβάζει από την άλλη κάποιος αυτόν χωρίς πειθώ και χωρίς να υποδηλώνει καμία ψυχική διάθεση, αλλά, σαν να απαριθμεί (κάνει απαρίθμηση), εύλογα, νομίζω, δίνει την εντύπωση (φαίνεται) στους ακροατές ότι είναι ασήμαντος. Αυτά ακριβώς θα μπορούσαν να βλάψουν προπάντων και (τον λόγο) αυτόν που παρουσιάζω τώρα και να τον κάνουν να φαίνεται υποδεέστερος.

ΣΗΜ: ἐπιδείκνυμαι = υποδεικνύω, παρουσιάζω, καταδεικνύω (Ι. Σταματάκος).

Γ2. α. ἀναγινώσκη	:	ἀνάγνωθι
ἀπαριθμῶν	:	ἀπαριθμοῖεν (ἀπαριθμοίησαν)
τοῖς ἀκούουσιν	:	ἀκούσεσθαι
μάλιστα	:	μάλα
φαίνεσθαι	:	φανῆτε

Γ2β. «τοῦ μὲν προειρημένου ἅπαντος ἔρημοι γένωνται»

Γ3α. «τῶν μεταβολῶν»	:	αντικείμενο του ρήματος «ἀποστερηθῆναι», το οποίο ως στερήσεως σημαντικό, συντάσσεται με γενική.
«τῶν προειρημένων»	:	ἐναρθρη επιθετική μετοχή με υποκείμενο το άρθρο της «τῶν». Ονοματικός ετερόπτωτος προσδιορισμός, ως γενική αντικειμενική στο στερήσεως σημαντικό επίθετο «ἔρημος».
«γυμνός»	:	απλό επιθετικό κατηγορούμενο, το οποίο αναφέρεται στο εννοούμενο υποκείμενο «λόγος» του συνδετικού ρήματος «γέννηται».

- «εϊκότως» : επιρρηματικός προσδιορισμός του τρόπου στο ρήμα «δοκεῖ».
- «τοῖς ἀκούουσιν» : ἑναρθρη επιθετική μετοχή με υποκείμενο το άρθρο της «τοῖς». Είναι δοτική προσωπική του κρίνοντος προσώπου στο δοξαστικό «δοκεῖ».

Γ3β.

1. Η πρώτη πρόταση είναι: «Ἄπερ καί τόν νῦν ἐπιδεικνύμενον μάλιστ' ἄν βλάψει»

- Είναι κύρια πρόταση κρίσεως, καταφατική και επαυξημένη.
- Η αναφορική αντωνυμία με την οποία εισάγεται η πρόταση ισοδυναμεί με τη δεικτική αντωνυμία «ταῦτα», επειδή βρίσκεται στην αρχή περιόδου μετά από ισχυρή στίξη και στην περίοδο δεν υπάρχει άλλη κύρια.
[Η πρόταση η οποία ακολουθεί συνδέεται με την πρώτη συμπλεκτικά παρατακτικά με το «καί», άρα δεν υπάρχει άλλη κύρια].

2. ἄπερ : υποκείμενο του ρήματος «ἄν βλάψει». Αττική σύνταξη

τόν ἐπιδεικνύμενον : ἑναρθρη επιθετική μετοχή με υποκείμενο το άρθρο της «τόν». Παίζει ρόλο αντικειμένου στο ρήμα «ἄν βλάψειεν». [Έχει παράλληλα και ρόλο:
- άμεσου αντικειμένου στο ρήμα «ποιήσειεν ἄν»
- υποκειμένου στο απαρέμφατο «φαίνεσθαι»].

φαυλότερον : απλό επιθετικό κατηγορούμενο που αναφέρεται στο υποκείμενο του ρηματικού τύπου «φαίνεσθαι» «τόν ἐπιδεικνύμενον», μέσω του συνδετικού δοξαστικού ρηματικού τύπου «φαίνεσθαι».

φαίνεσθαι* : ἄναρθρο ονοματικό τελικό απαρέμφατο, ἔμμεσο αντικείμενο στο δίπτωτο ρήμα ἄν ποιήσειεν. Υποκείμενο του απαρεμφάτου είναι «τόν ἐπιδεικνύμενον» έχουμε σχέση ετεροπροσωπίας σε σχέση με το ρήμα εξάρτησης «ἄν ποιήσειεν», το οποίο έχει υποκείμενο το «ἄπερ».

[*Σημείωση: Μπορεί να θεωρηθεί τό φαίνεσθαι και ως απαρέμφατο του αποτελέσματος, ως επιρρηματικός προσδιορισμός στο ἄν ποιήσειεν].

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Μ. Νίκα, Κ. Ιατρού, Ο. Μπουντάλα, Β. Λαφιατής, Κ. Σταθόπουλος